

ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА

С. МАКСИМОВ, доц. ІЮА України

ПРО ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ПРАВА (до питання про предмет філософії права)

Філософське осмислення права — є задача окремої теоретичної дисципліни — філософії права. Філософія права — це древня наука, яка має солідну історію: вона представлена у творах Платона і Арістотеля, а в Західній Європі особливого розквіту зазнала у XVII—XVIII ст.ст. і продовжує функціонувати в системі гуманітарного знання сьогодні. Стосовно нашої країни, то тут можна говорити про звісну втрату культури філософсько-правових досліджень за радянських часів і лише в останній час ми спостерігаємо значне зростання інтересу до філософії права і навіть певний філософсько-правовий «бум».

Що ж це за наука і що вона вивчає? Гегель вважав її філософською наукою про право, яка має своїм предметом ідею права¹. Російський філософ С. Франк розумів філософію права як вчення про суспільний ідеал. «...Філософія права,— писав він,— за основним традиційно-типичним її змістом є пізнання суспільного ідеала, з'ясування того, яким повинен бути благий, розумний, справедливий, нормальний стрій суспільства»². В сучасній філософії права її предмет також визначається по-різному. Від найширших розумінь, як, наприклад, у В. Кабеша: «Філософія права є наукова дисципліна, яка досліджує суть права і ідеї права, і висловлює правовий світогляд»³, до найвужчих, як, наприклад, у провідного італійського філософа права В. Боббіо, який вважає, що єдиною проблемою філософії права, яка і складає її предмет — є справедливість⁴.

Така різноманітність підходів до предмета філософії права цілком закономірно, бо його визначення передбачає визначення відносин як до філософії, так і до права. Як відомо, трактувань предмета філософії стільки, скільки існує філософських систем, виявлення ж предмета філософії права неможливо без визначення феномена права, тобто того, що повинно бути досліджено філософією права. Проте ситуація не

¹ Див.: Гегель. Філософія права. М., 1990. С. 59.

² Франк С. Л. Духовные основы общества. М., 1990. С. 21.

³ Проблемы буржуазной теории права. Філософія права. (Реф. сб.). М., 1984. Вып. 3. С. 31.

⁴ Див.: Джентиле Ф. О роли философии в изучении юриспруденции в Италии // Гос-во и право. 1995. № 1. С. 135.

вважається тупіковою, і філософи, і юристи розуміють яке коло проблем відноситься до даної предметної сфери, коли обговорюють ці проблеми. Тим самим визначається наявність інваріанта, загального і такого, який повторюється у різноманітних висловлюваннях про предмет як філософії, та філософії права, наявність єдиного смислового ядра.

Якщо у загальному плані філософія представляє собою вчення про граничні засади людського буття, тоді, відповідно, філософія права може бути визначена, як вчення про граничні засади права як одного з способів людського буття. І. Кант вважав, що сферу філософії як науки «про останні цілі людського розуму ... можна підвести під наступні питання: 1. Що я можу знати? 2. Що я повинен робити? 3. На що я можу сподіватись? 4. Що таке людина?»¹. Аналогічно, сферу філософії права можна визначити через питання: 1. Що я можу знати про право? 2. Що я повинен робити відповідно з вимогами права і чому? 3. На що я сподіваюсь у випадку додержання або порушення цих вимог? Зведені ж вони можуть бути до єдиного питання: «Що таке правова людина?» Відповіді на ці питання дозволяють в цілому визначити природу такого феномена як право, виявити його смисл.

Однак необхідність та можливість філософії права зовсім не такий вже очевидний факт. Зустрічаються різноманітні спроби неприйняття філософського підходу до права, чи в силу його марності для вирішення питання практичної юриспруденції, чи в силу його безмежності і неможливості реалізувати у повному обсязі.

Можна б було обмежитись лише історичним виправданням необхідності існування філософії права, тобто тим, що ці проблеми турбують людство на протязі всього його існування. «Марно ставить питання про законність таких досліджень,— писав С. Франк,— воно виправдано вже історично як природне вдоволення нашої постійної невикортаної потреби людського духа. Потреба, яка висловлюється в постійній духовній стурбованості людей про те, що є справжньою правдою, що є належне в їх суспільному житті»¹.

Але, якщо звернутися до актуального обґрунтування філософії права, то необхідно виявити такий аспект, таку сторону права, пізнання якої потребує філософського підходу.

Чим же зумовлено виникнення філософських проблем права? Чому сукупність державних установлень, посередництвом яких регулюються угоди і робляться попередження про небажані форми поведінки (найбільш розповсюджена уява про право) повинні викликати філософські проблеми? На мій

¹ Франк С. Л. Вказ. праця. С. 21.

погляд, це обумовлено загадковістю самого феномену права. Філософія права лежить на перетинанні цих загадок і робить спробу сконструювати адекватне розуміння природи права, його смислу, для того, щоб вирішити ці загадки.

«Загадковість» феномена права впливає з його безпосереднього зв'язку з буттям людини, з його суттю, діяльністю. Подібно тому, як в людині ми розрізняємо тіло та душу (дух), так во всіх культурних, (тобто людських) феноменах, ми виявляємо предметну форму і духовно-ідеальний зміст. У праві ми знаходимо предметну і духовну сторону, за якими історично закріпилась назва «позитивне право» та «природне право».

Це слововживання може здатися не зовсім вдалим, бо по-ситує метафоричний характер. Але воно історично склалось і закріпилось, до того ж воно відбиває структуру цього явища. Під «позитивним правом» розуміють діючу систему правових норм, відносин, судових рішень, а під «природним правом» — ідеальні першооснови права. Поняття «природне право» висловлює глибинну сутність права, і його «ідеальність» проявляється у тому, що воно: по-перше, існує і свідомості (правосвідомості) як його настанова (хоча і знаходить вираз у формах поведінки — правовому етосі); по-друге, представляє собою ідеал, тобто очищену від випадковостей форму належного у відносинах між людьми, або форму прояви справедливості в правовій сфері.

Природне право представляє собою вихідні принципи, на основі яких діючи норми приймаються (у всякому випадку, повинні прийматися) і на основі яких робиться їх оцінка. Ця оцінка здійснюється на основі ієрархії цінностей, яку встановлює філософія, вирішуючи питання відношення людини до оточуючого світу, в тому числі і цінносному. Критична оцінка, яка відображає рефлексивне відношення до норм, дуже необхідна у відношенні до правопорядка, аби людина не стала його рабом.

Отже право, як діяльність людини, тісно пов'язано з філософією. Воно представляє собою сферу драм і конфліктів, тяжких екзистенційних виборів та рішень, коли буквально на кожному кроці відкриваються глибинні підвалини людського буття. Фундаментальні проблеми права, такі як справедливість, свобода та рівність, провинна та відповідальність і т. ін., є водночас й найважливішими філософськими проблемами, а їх рішення уходить корінням в рішення основних філософських питань про сутність людини та зміст її життя, про онтологічну структуру світу та способах його пізнання. Право, таким чином, за самим своїм духом «філософічно», воно є «філософія на практиці», що відповідно, припускає і «фі-

лософію в теорії», або філософське осмислювання правового життя.

Тому у повній мірі очевидно, що вміння бачити людський ценз своєї діяльності, філософськи обґрунтувати теоретичну позицію і практичне рішення є ознакою високої професійної та громадської чесності юриста. Таке обґрунтування, особливо в сфері практичних рішень, не завжди усвідомлюється, але воно в значній мірі визначається домінуючими настановами правосвідомості, правового світогляду, на формування якого покликана впливати філософія права. Спроби вирішити фундаментальні теоретичні проблеми юриспруденції без філософського обґрунтування обертаються, як правило, їх релятивізацією або догматизацією. «Той, хто вважає, що обійдеться без філософського обґрунтування функціонування правової системи, — пише французький філософ права Г. А. Шварц-Лібарман фон Валендорф, — в дійсності керується своєю «особистою» доморослою «філософією, ризикуючи закінчити блуканням в п'ятьма правової дисгармонії»¹.

Це, однак не є заклик до юристів відкинути притаманні юриспруденції методи досліджень і замінити їх на філософські. Необхідно тверезо усвідомлювати можливості останньої. Філософія не може дати рішень конкретних проблем, але може допомогти чіткіше усвідомити особисту позицію, упорядкувати знання, по-новому подивитись на свій предмет з позицій більш широкого підходу.

Для того, щоб визначити межі філософії права необхідно уточнити її предмет і метод, визначити місце в системі філософських і юридичних наук. При цьому визначення предметної сфери і статусу філософії права доцільніше за все вести через сопоставлення її з теорією права, найбільш близькою за сферою інтересів дисципліною — теорією права, співвідношення між філософським осмислюванням права і його науковим пізнанням.

Будь-яка наука, визначаючи предмет своїх досліджень, прагне зусередитись на цьому предметі, залишаючи поза увагою питання про його місце в загальній картині світа та про його відношення до сутності людини, його людяному змісті. Межевим пунктом будь-якої науки є її основоположення, тобто деякі аксиоматичні положення, які не обґрунтовуються, а беруться як такі. Вихідним пунктом фізики, наприклад, є припущення про дії принципу причинності, економічної теорії — припущення, що всі люди діють відповідно зі своєю користю. Наука принципово не може «зазирнути» за свій «початковий пункт», свої основоположення. В цьому

¹ Буржуазные теории права. Вып. 2. С. 33—34.

обмеженість будь-якої науки. Так, Н'ютон називав гравітацію найвищою причинною, яка дозволяє пояснити природні явища, але для якої він не міг знайти причину її самої і не намагався зробити це в межах тієї науки, творцем якої він був сам.

Що стосується філософії, то її сфера як раз починається там, де закінчується сфера науки. Вона обгрунтовує основоположення науки, підводячи їх під «межеві засади», виявляючи їх зміст. Так, аксіомою, початковим пунктом юриспруденції як науки являється положення про те, що право є породженням волі суб'єкта державної влади і вимоги виконання норм права, які витікають з нього¹. Це є ніщо інше як вираження суті позитивного права. Але лише додивившись за межі цієї аксіоми, ми зможемо осягнути дійсний зміст правових явищ. Тому я вважаю, що предметом філософії права є позаюрідичні (межеві) засади права, які розглядаються в більшості випадків як «ідеальні першооснови права»². Теорія ж права — це вчення про діюче право. Тут відбувається розвиток «загальних правових понять», які виводяться з конкретного регулювання в окремих галузях права. Арсенал понять теорії права, серед яких поняття «закон», «правовідношення», «суб'єкт права», «правовий обов'язок», «суб'єктивне право», «зобов'язання», «відповідальність» та ін. Вони — остов позитивного права, його «каркас з понять». Завдяки загальній теорії права відбувається «оформлення» і «упорядкування» нормативної системи.

Хоча філософія права в своєму аналізі засад права може оперувати й поняттями позитивної науки про право, однак власними її категоріями є «ідея, зміст, мета права», «справедливість», «свобода», «рівність», «визнання», «автономія особистості», «права людини» та ін. Само по собі позитивне право не є предметом філософії права, а лише у співвіднесенні з «природнім правом», тобто з «набуттям права» як першооснова всього реально існуючого права з «буттям-належністю» права як ідеї (ідеала), з позиції якого оцінюється діюче право. Завдяки такому співвіднесенню позитивне право виявляється виправданим (легітимованим) і водночас обмеженим (лімітованим) у своїх домаганнях. Тут робиться акцент на тому, що є «право в праві». У цілому ж можна погодитись з тим, що предмет філософії права співвідноситься

¹ Саме цю вимогу формулює Г. Кельзен у своєму вченні про «основну норму».

² Тут можна погодитись з Ю. Єршовим, який розглядає філософію права як «науку про пізнавальні, ціннісні і соціальні засади права» (Єршов Ю. Г. Філософія права (матеріали лекцій). Екатеринбург, 1995. С. 9), але з додаванням антропологічних засад.

з поняттям «природного права», а предмет теорії права з поняттям «позитивного права», однак належно також тут підкреслити умовність такого розмежування, тому що вони не мають жорсткого роз'єднання у соціальному просторі. Більш точним буде ствердження про те, що філософія права вивчає «світ права» (філософський аналог поняття «правова система») у його загальності і цілості як його ейдетичний, смисловий зміст.

Різниця за методом між філософським осмислюванням права і його науковим пізнанням лежить в плані неоднаковості пояснень і розумінь. Наука дає пояснення своєму предмету як об'єкту, який знаходиться поза суб'єктом, який пізнає і протистоїть йому, а також як факту, сущому, тому що «є». Вона орієнтується на користь і на можливість практичного використання в нашому житті, не допускає оціночного відношення. Філософія дає осмислення належного (цінностей і смислів), розкриває світ, яким він повинен бути. Цей світ цінностей дає стимул для змін буття, поскільки те що повинно бути сприймається як більш гарне і вище того, що є. Тому наука описує право таким, яким воно є, а філософія — таким, яким повинно бути. На основі цієї ідеальної норми і робиться оцінка існуючого права.

Як пише Ф. Джентеле, «у юридичному досвіді співіснують — логічна форма, економічний інтерес і етичні цінності позиції, вони змішуються один з одним настільки, що неможливо не поставити собі запитання про взаємозв'язки між ними, тим що є і тим що повинно бути. Звідси випливає, що лише справді філософське сприйняття життєвих відносин має змогу привести до цілі»¹.

Якщо сферу предмета філософії стисло можна висловити терміном «засади», то сферу її метода — терміном «рефлексія» або «критика». Наука за своїм методом догматична, тобто не займається критичною перевіркою своїх засад, філософія ж — критична, вона постійно звертається до «засад». Таке звернення і є рефлексія. Як відмічав Коллінгвуд, філософська свідомість ніколи не думає просто про об'єкт, але міркуючи про будь-який об'єкт, вона також думає про свою власну думку про цей об'єкт. Тому філософія може бути названа думкою другого порядку — думкою про думку², яка є обов'язковим елементом філософсько-правового пізнання. Більш того, саме саморефлексивний характер філософії права обумовлює те, що проблема її предмета виявляється одним з центральних питань цієї дисципліни. Рефлексія ж за-

¹ Джентеле. Указатель сочинений. С. 133.

² Див.: Коллінгвуд Р. Дж. Идея истории: Автобиография. М., 1980, С. 5.

сад права і держави, на думку німецького філософа моралі і права Отфріда Хеффе, є «питальність про легітимацію і обмеження політичної спільноти»¹. Іншою стороною рефлексії як питальності про засади є міркування або дискурс. У того ж О. Хеффе ми знаходимо висловлювання «філософський дискурс справедливості»². Тому рефлексія і дискурс складають як би внутрішній і зовнішній аспекти — ось особливості метода сучасної філософії і філософії права.

Ця особливість філософського метода може бути відображена через поняття «критика», як воно вживається у класичній філософській традиції у Канта («Критика чистого розуму», «Критика практичного розуму» та ін.) або у Маркса («Критика політичної економії», «Критика гегелівської філософії права» та ін.). На цей аспект даного поняття як зазв�дчуючої критики, яку належить відрізнити від критики-спростування, звертає увагу Є. Соловйов³. Під такого роду критикою він розуміє «виплавку», тобто очищення відомого феномена свідомості, відомої здатності або погляду від всього стороннього, шлакового, неособистого»⁴. Повний смисл такої критики — конституювання у правах⁵. Якщо така критика є перевіркою знання на научність, моралі на безумовну обов'язковість і віри на здатність давати надію моральній людині, тоді засвідчуюча критика права буде складатись з перевірки права на справедливість, повагу до свободи особистості або в перевірці на правомірність. («Дійсно, правом є те, що ми видаєм за право?») В цьому плані право розглядається як в його власній суті (essentia), так в його обмеженні від близьких до нього людських здібностей (сфер, по-

¹ Див.: Хеффе О. *Политика. Право. Справедливость. Основоположения критической теории права государства.* М., 1994. С. 15.

² Див.: Там же.

³ Див.: Соловьев Э. Ю. *Критико-верификационная функция философии// Философское сознание: драматизм обновления.* М., 1991. С. 241—270.

⁴ Там же. С. 245.

⁵ Звертає на себе увагу збіг філософської і юридичної термінології у цьому пункті, що, на мій погляд, ще раз підтверджує думку про право як «філософію на практиці», про філософію права як практичної філософії. Філософія по відношенню до права (як однієї з людських здібностей) відіграє роль, аналогічну тій, яку право відіграє по відношенню до особистості. Подібно тому, як філософія охоронна і гарантована у відношенні можливостей права, здійснюючи їх обґрунтування, а тим самим забезпечуючи умови легітимації, право охоронне і гарантоване у відношенні свободи особистості. І також, як філософія виявляється викривально-критичною там, де йдеться про недотримання кордонів (обмеження права і держави), викривально-критичним виявляється право там, де недотримуються кордони свободи, володіючи при цьому матеріально вираженою формою критики — примушенням.

чатків) перш за все, власті та моралі. Така засвідчуюча філософська критика права є пошуки його смисла. Як підкреслював Мераб Мамардашвілі, «філософські проблеми стають як такі, якщо вони ставляться під промінь однієї проблеми — кінцевого смисла»¹. Смисл же не є предмет, який знаходять у світі, він існує в середині у момент говорення про предмет, який нас цікавить, у напруженій свідомості у процесі мислення «на межі»². Самі ж питання про смисл ставляться саме тому, що в цьому світі живе істота, яка не створена, а створюється, тобто людина.

Таким чином, філософія права — це філософське вчення про право, яке відповідає на запитання, які виникають у сфері «правового» метода філософії. Вона зосереджується, поперед всього, на виявленні зміста права. А також на обґрунтуванні розуміння цього зміста. Це визначення не охоплює всього різноманіття проблем філософії права, але дозволяє зосередитись на її стрижневій ідеї, пов'язаній з уявою про право як засіб людського буття. В такій своїй якості вона є теоретичною умовою можливості легітимації та обмеження права та держави.

За своїм статусом філософія права — комплексна, суміжна дисципліна, яка знаходиться на стику філософії та юрисприденції. Ця обставина вимагає виявлення її місця і ролі в системі філософії і правоведення.

Вихід на проблематику філософії права може бути здійснен з двох протилежних напрямків: от філософії до права і від рішення практичних задач (через юрисприденцію, здійснюючу наукове пізнання) до їх філософського осмислення.

Внаслідок існування двох різних джерел формування філософії права склались два основних підходи до розуміння її статусу. Перший — розглядає філософію права як галузь загальної філософії і її місце у ряді особливих частин загальної філософії, таких як філософія моралі, філософія політики та ін. Вона відноситься до тієї частини філософії, яка «приписує» людині необхідну манеру поведінки як соціальної істоти, тобто практичної філософії, вчення про належне. Другий підхід відносить філософію права до галузі юридичної науки. З цієї точки зору вона є «фундаментом» для створення позитивного права і науки про позитивне право. Під філософією права тут треба розуміти науку, яка пояснює «в останній інстанції» значення правових принципів та смисл правових норм³.

¹ Мамардашвили М. К. Как я понимаю философию. М., 1990. С. 60.

² Там же.

³ Проблемы буржуазной теории права. Философия права. (Рсф. сб.) М., 1981. Вып. 1. С. 23.

Кожний з підходів робить акцент на одному з двох можливих типів рефлексії над правом: 1) загальнометодологічний, загальнофілософський, спрямований на пошуки граничних засад, вимог можливості права, коли право співвідноситься зі своєю ойкуменою людського буття — культурою, суспільством, наукою та ін.; 2) внутрішнеметодологічний, який також є філософським, або може бути часофілософським, однак здійснюється в межах самої правової науки. Однак двоїстість філософії права знайшла висловлення у тому, що ступінь з філософії права може присуджуватись ВАКом України як в категорії філософських, так і в категорії юридичних наук. Одже, вона може розвиватися як філософом так і юристом. Точніше філософом-юристом, тобто практично орієнтованим філософом, якого цікавить не просто істина сама по собі, а реалізація певних практичних цілей (досягнення певного, наприклад, правового стану суспільства); а також юристом-філософом, який повинен вміти усунутись від практичних проблем своєї науки і стати на позиції «людського» її бачення, тобто на позиції філософа. За словами Г. Коінга, одного з найбільш відомих західних теоретиків права другої половини ХХ ст., філософія права, не відмовляючись від пізнання питань суто юридичних, повинна виходить за межі цієї сфери, зв'язувати правові феномени, які розуміються як явища культури, з рішенням загальних і принципівих питань філософії¹.

В силу відмічених обставин може скластися уява, що існує дві філософії права: одна — та, яку розробляють філософи, інша — та, яку розробляють юристи. Насправді ж філософія права — єдина, хоча і черпає сили з двох різних джерел: 1) з джерела загальнофілософських розробок, насамперед, у галузі теорії пізнання; 2) з джерела досвіду рішень практичних проблем права. Це єдина дослідницька і навчальна дисципліна, яка конститується своїм головним питанням, лише в співвіднесенні з яким ті чи інші проблеми мають відношення до філософії права. Вона потребує особливих якостей від дослідника, який працює в цій галузі, тобто поєднання фундаментальної підготовки в галузі філософії зі знанням і розумінням основних проблем правової теорії і практики.

У цьому розумінні філософія права є водночас частиною системи філософського знання і частиною правознавства. Не можна вказати який-небудь один філософський розділ, частиною якого була б філософія права. Хоча, цілком очевидно, що остання найбільш близька до соціальної, політичної,

¹ Див.: Проблемы буржуазной теории права. Философия права. (Рсф. сб.). М., 1984. Вып. 3. С. 23.

моральної і антропологічної філософії, кожна з яких робить акцент на одному з факторів формування права: соціальному, морально-цінносному, політичному, антропологічному. Кожна з цих філософських дисциплін ставить смисл права у відповідність з сутністю кожного з факторів. Так, політична філософія ставить питання: що таке влада і як співвідносяться влада і право? Соціальна філософія — про те, що таке суспільство і як співвідносяться суспільство і право? Моральна філософія — що таке мораль і як співвідносяться мораль і право? Антропологічна філософія — що таке людина і як співвідносяться людина і право? Філософія права ж ставить питання: що таке право? І її, без сумніву, цікавлять питання про те, як пов'язане право з такими феноменами як влада, суспільство, мораль, людина.

В той же час цілком визначено можна віднести філософію права до області не теоретичної філософії, а практичної, тобто такої, яка шукає знання не заради його самого, а шукає смисл і свою ціль поза знанням, в самій практиці¹.

У межах правознавства філософія права найбільш тісно пов'язана з теорією і соціологією права. Вони складають комплекс загальнотеоретичних і методологічних правових дисциплін і їх наявність пов'язана з існуванням в самому праві, як мінімум трьох аспектів: цінносно-оціночного, формально-догматичного і аспекта соціальної обумовленості. Філософія права акцентує увагу на рефлексії засад права, юридична теорія — на конструюванні понятійного каркаса позитивного права, соціологія права — на питаннях соціальної обумовленості і соціальної ефективності правових норм і правової системи в цілому.

Чи являються вони автономними дисциплінами чи представляють розділи загальної теорії права? На мій погляд, хоча у певному розумінні терміном «теорія права» можуть бути охоплені всі три дисципліни, поскільки вони стосуються загальних теоретичних аспектів права: філософських, соціальних, юридичних, — однак це не буде єдина наука, у тому в своїй суті застосовується лише в останній. Спроба ж поєднати ці три учбово-дослідницькі напрямки в межах однієї дисципліни — теорії права (в усякому випадку, в тому вигляді, в якому вона склалась на сьогоднішній день — не видається можливою або виявляється вельми складною.

Теорія права, філософія права і соціологія права цілком здібні з успіхом взаємозбагачувати і взаємодоповнювати одна одну як автономні дисципліни. Об'єднання ж їх потенціалу з ціллю забезпечення цілісності пізнання феномену права

¹ Див.: Хеффе О. Політика. Право. Справедливість. С. 15.

повинно здійснюватись, на мій погляд, не через створення єдиної навчально-дослідницької організаційної структури, а в самій особистості юриста як суб'єкта пізнання. Юрист (вчений або практик) повинен бути здібен залишити цілком науково-юридичну позицію і стати, коли вимагають обставини, на методологічну позицію філософа або соціолога. А це може бути досягнуто через фундаменталізацію юридичної освіти.

Одже, рішення проблеми полягає не стільки у створенні єдиної фундаментальної правової науки, що, на мій погляд, дуже важко, тому що остання повинна поєднати в собі як мінімум три різних методологічні позиції: юриста, філософа і соціолога, а в фундаменталізації підготовки юристів, які б були здатні дивитись на право з позиції не тільки своєї дисципліни, але й з позиції філософії і соціології.

Надійшла до редколегії 17.03.98

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

КОНСТИТУЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ 1918 року («круглий стіл», присвячений її 80-річчю)

29 квітня 1998 р. на спільному засіданні кафедр історії держави і права України і зарубіжних країн, теорії держави і права, конституційного права Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, теорії та історії держави і права Університету внутрішніх справ України, а також відділення теорії та історії держави і права Академії правових наук України відбулося обговорення — «круглий стіл», присвячений 80-річчю Конституції УНР 1918 р.

Відкриваючи засідання «круглого столу», академік АПрН України **А. Рогожин** дав високу оцінку Конституції УНР 1918 р., підкреслив значення позитивного досвіду конституційного будівництва в Україні для формування демократичної, правової Української держави в наші дні.

Перший же погляд на Конституцію переконує в тому, що вона позбавлена будь-якого ідеологічного чи пропагандистського забарвлення. Вражає те, що у вирі політичних пристрастей народився такий нейтральний документ, де лише перша стаття «прив'язувала» його до тодішніх реалій: «Відновивши своє державне право, як Українська Народна Республіка, Україна, для кращої оборони свого краю, для певнішого забезпечення права охорони вільностей, культури